

รายการ ร้อยเรื่อง...เมืองไทย

สถานีวิทยุกระจายเสียงรัฐสภา และสำนักวิชาการ

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ถนนประดิพัทธ์ เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400 โทร. 0 2244 2070

เรื่อง กฎหมายตราสามดวง
ผู้เรียบเรียง นายสุเมฆ จีระชัยสิริ นิตกรปฏิบัติการ
กลุ่มงานบริการวิชาการ 3 สำนักวิชาการ
ออกอากาศ ตุลาคม 2562

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของ “กฎหมายตราสามดวง” ว่าหมายถึง ประมวลกฎหมายโบราณของไทยซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ชำระและปรับปรุงแก้ไขตัวบทกฎหมายต่าง ๆ ที่ใช้กันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ แล้วนำมารวบรวมเป็นหมวดหมู่เป็นสัดเป็นส่วน รวมได้จำนวน 26 ส่วน เมื่อสำเร็จแล้วได้ประทับดวงตราพระราชสีห์ พระคชสีห์ และบัวแก้ว ไว้เป็นสำคัญ จึงเรียกว่า “กฎหมายตราสามดวง” หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1” นับเป็นกฎหมายฉบับแรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และยังเป็นกฎหมายที่สะท้อนความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาติไทยได้เป็นอย่างดี

กฎหมายไทยได้รับอิทธิพลจาก “คัมภีร์พระธรรมศาสตร์” อันเป็นคัมภีร์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ และมีพื้นฐานของวัฒนธรรมอินเดียโดยผ่านมาจากมอญ เชื่อว่าพระผู้เป็นเจ้าประทานมาให้เป็นหลักในการอำนวยความสะดวกของพระมหากษัตริย์และถูกแพร่หลายไปในดินแดนต่าง ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กฎหมายของกรุงศรีอยุธยาที่มีการประกาศใช้ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือพระเจ้าอู่ทอง ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893–1912) ก็ได้รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์เช่นกัน และเมื่อได้มีการปรับปรุงกฎหมายในรัชกาลต่อ ๆ มา ก็มีการตรากฎหมายเพิ่มเติม โดยยึดมูลคดีคัมภีร์พระธรรมศาสตร์เป็นหลัก เรียกว่า “พระราชศาสตร์” รวมถึงการวินิจฉัยคดีความต่าง ๆ รวบรวมเป็นกฎหมายของแผ่นดิน เรียกว่า “พระราชนิติศาสตร์ หรือพระราชนิติคดี” ด้วยเหตุนี้ตัวบทกฎหมายที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง จึงเป็นทั้งพระธรรมศาสตร์ พระราชศาสตร์ และ พระราชนิติศาสตร์หรือพระราชนิติคดี ผสมผสานกันโดยมีคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ เป็นแกนหลักที่สำคัญ

สาระสำคัญโดยรวมของกฎหมายตราสามดวงปรากฏให้เห็นถึงโครงสร้างของสังคมไทย ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ที่เป็นสังคมยึดถือศักดินาเป็นหลัก กล่าวได้ว่าศักดินาเป็นเครื่อง

กำหนดสิทธิ หน้าที่ความรับผิดชอบและฐานะของคนทุกกลุ่มในสังคม ระบบศักดินาจึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการจัดระบบสังคม โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มอย่างกว้าง ๆ คือ ชนชั้นปกครอง และชนชั้นผู้ถูกปกครอง

ชนชั้นผู้ปกครอง พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดในการปกครอง ผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้ แม้พระมหากษัตริย์จะทรงมีพระราชอำนาจเป็นเจ้าของชีวิตของคนทั้งปวง แต่พระมหากษัตริย์ไทยก็ทรงปกครองบ้านเมืองโดยยึดหลักทศพิธราชธรรมมาแต่โบราณ

ชนชั้นผู้ถูกปกครอง ในกฎหมายตราสามดวง ได้แก่ ไพร่และทาส ซึ่งไพร่เป็นชนส่วนใหญ่ของสังคม เป็นสามัญชนทั่วไป กฎหมายบังคับให้ไพร่ต้องอยู่ใต้สังกัดมูลนาย มีสถานะเป็นสมบัติของมูลนายและอยู่ในหมวดทรัพย์สินของมูลนายเช่นเดียวกับทาส ผู้ใดลักพาไพร่ของมูลนายไป ถือเป็นการผิดต้องรับโทษซึ่งไพร่มี 2 ประเภท ได้แก่ ไพร่หลวง และไพร่สม

นอกจากนี้กฎหมายตราสามดวงยังได้สะท้อนให้เห็นถึงการจัดกระบวนการยุติธรรม ในสมัยโบราณ ได้แก่ พระธรรมนุญ พระอัยการลักษณะรับฟ้อง พระอัยการลักษณะตุลาการ พระอัยการลักษณะพยาน พระอัยการลักษณะอุทธรณ์ และกฎหมายพิสูจน์ดำเนินาพิสูจน์ลุลยเพลิง เป็นต้น จะเห็นว่า ศาลในอดีตกระจายอยู่ตามหน่วยราชการต่าง ๆ ไม่เป็นระบบเดียวกันไม่มีการแยกเป็นคดีแพ่ง คดีอาญา และคดีปกครองดังเช่นปัจจุบัน ตัวบทกฎหมายถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และไม่จำเป็นที่ประชาชนต้องล่วงรู้ เป็นเรื่องที่รู้เฉพาะชนชั้นปกครอง ตุลาการ เท่านั้น ต่อมามีการปฏิรูปกฎหมายและการศาลครั้งใหญ่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จนนำไปสู่การยกเลิกกฎหมายตราสามดวงในที่สุด

บรรณานุกรม

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2554). **กฎหมายตราสามดวง**. สืบค้น 9 ตุลาคม 2562 จาก

<http://www.royin.go.th/dictionary/>

วิษณุ เครืองาม. (2554). เรื่องไม่ชอบมาพากลใน ครม.. ใน สุลักษณ์ บุนปาน (บรรณาธิการ), **หลังมาน**

การเมือง (น. 141-142). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ 30. (2548).

กฎหมายตราสามดวง. สืบค้น 9 ตุลาคม 2562 จาก <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=30&chap=4&page=chap4.htm>